

Metszéspontok

A másodlagos szerepek intervenciós lehetőségei a szupervíziós munkában

A tanulmány célja a szerepek és a szupervízió metszéspontjainak bemutatása. Egy interdiszciplináris szerep fogalomelemzését követően egy olyan felmérést mutatok be, amelyben maguk a szupervízorok számolnak be arról, hogy milyen szerepeket élnek meg szupervíziós munkájuk során, milyen hatásait tapasztalják ezeknek a szerepeknek, és hogyan reflektálnak rájuk. A szakmai igényesség mentén érdemes feltenni a kérdést, hogy különböző szerepeink hogyan hatnak a szupervíziós kapcsolatra. Erre azért is szükség van, mert csak a szerepeink egy része felett tudunk kontrollt gyakorolni, és tudatosan intervenciós eszközként használni őket a szupervíziós kapcsolatban. A másik rész izgalmas titokként van jelen. Bárhonnan is érkeznek, bármi is szólítja meg őket, érdemes velük foglalkozni, mert segíthetnek a minél megfelelőbb intervenciós eszköz megtalálásában és megélésében vagy használatában.

Kulcsszavak: szupervízió, szerep, intervenció, szakmai én.

BEVEZETÉS

Az *Embértárs* hasábjain 2013-ban már megjelent egy olyan tanulmány a szerepek témakörében, amely a Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézet oktatói között végzett felmérésről számolt be.¹ Egyik munkatársammal azt vizsgáltuk, hogy segítőhivatásuk gyakorlása közben a szakemberek milyen szerepekbe kerülnek, ezek miként hatnak a segítőkapcsolatra, és hogyan válnak erőforrássá a segítségnyújtás folyamatában. A felmérés is alátámasztotta, hogy segítőként a személyiségünket alkotó szerepeinkkel mint legfontosabb munkaeszközeinkkel vagyunk jelen a segítőkapcsolatban. Ezek a szerepek tehát nemcsak a mindennapi életünket határozzák meg, hanem jelen vannak mind a négy szemközti segítőkapcsolatainkban, mind segítőcsoportok vezetésekor. A segítőkapcsolatokban a szerepek célja, hogy az *itt és most* helyzetben támogassák a kliens gyógyulását, azaz hogy a különböző szerepek segítsenek a kliensnek, hogy elakadásaival találkozzon, és megküzdjön velük. Ugyanakkor a szerepek a segítőnek is tágabb teret adnak, hogy gazdagabb eszköztárral találjon utat a klienshez. Ha a segítő jól érzi magát szerepeiben, ez a mintaadás segíthet a kliensnek szerepvállalásai jó megélésében is.

Szupervízori tanulmányaim során többször visszaköszöntek azok a kérdések és gondolatok, amelyek a korábbi kutatás során felvetődtek. Így jutottam el arra a gondolatra,

1 TÉSENYI T. – JOÓB M.: Szerep-erőforrások a segítőszakmában. *Embértárs*, 2013/3., 259–264.

hogy szívesen megvizsgálnám a szerepek és a szupervízió metszéspontjait, hiszen a szupervíziós interakciót is nevezhetjük bátran segítőkész folyamatnak, még akkor is, ha az elsősorban a munka világára korlátozódik, segítve a szupervizáltat elakadásainak jobb megközelítésében és megértésében. A középpontban tehát a szupervíziós interakció során megvizsgált szerepviselkedések állnak, amelyeket *Bruce J. Biddle* nyomán értelmezhetünk bizonyos változó szempontjából karakterisztikus viselkedésnek.²

Jelen tanulmányban az elméleti megközelítéstől haladhatunk a gyakorlat felé. Az interdiszciplinaritást szem előtt tartva szeretném ismertetni, hogy a szociológia és a szociálpszichológia hogyan próbálta megközelíteni és értelmezni a szerep fogalmát. Tiszteletben tartva azon definíciót, miszerint a szerep a státusz dinamikus aspektusa, olyan értelmezést keresünk, amellyel könnyebben meg tudjuk ragadni a szerep lényegét egyes interperszonális kapcsolatokban.³ Ezt követően megismerhetjük a különböző szerepelméleteket, amelyek az 1930-as évektől váltak meghatározóvá a szociológiai és szociálpszichológiai szakirodalomban. Az alapvetéseket követően egy nagy ugrást téve érkezünk el a szupervizorok között végzett felmérés bemutatásához, amelyet bőszéges példák segítségével szeretnék közel hozni az olvasók elé.

BIBLIAI FELÜTÉS

Pál apostol programbeszédnek is mondható gondolataiban a következőket írja: „Bár én mindenkivel szemben szabad vagyok, magamat mégis mindenkinek szolgájává tettem, hogy minél többeket megnyerjek. A zsidóknak olyanná lettem, mint aki zsidó, hogy megnyerjem a zsidókat. [...] Az erőtlenekek erőtlenné lettem, hogy megnyerjem az erőtlenekeket: mindenkinek mindenné lettem, hogy mindenképpen megmentsek némelyeket. Mindezt pedig az evangéliumért teszem, hogy én is részesztárs legyek abban” (1Kor 9,19–23). Vajon milyen értelmezését adhatjuk ennek a néhány bibliai versnek, ha a témánk kontextusába helyezzük el? Vajon miként tudok minél inkább a másik segítségére lenni? Mit kell megtennem annak érdekében, hogy minél inkább a másik személy értelmezési keretében tudjon megvalósulni a szükséges intervenció? Milyen jelentősége van az intervenció szempontjából annak, hogy a szupervizált (partner) által előhívott vagy a szupervizor (aktor) által tudatosan vállalt és használt szereppel dolgozunk a segítés folyamatában?

A fenti kérdések mindenekelőtt immanens kapcsolati kontextusban születhetnek meg bennünk. Érdemes ugyanakkor megemlítenünk egy másfajta kapcsolati kontextust is, amely teológiai értelemben az identitásunk legmélyebb rétegébe helyezi a szerepek kérdését. Elég csak Jónás történetére gondolnunk, aki belső vívódásainak következtében vonakodott betölteni azt a szerepet, amelyet Isten szánt neki. A próféta belső nyugalmat csak akkor nyerhette el, amikor el tudta fogadni és meg tudta élni azt a szerepet (*role-taking*), amelyet a Teremtő szánt neki.

Túlmutat az immanens kapcsolati kontextuson az a Pál apostoltól származó vallomás is, amely egészen új állapot és perspektívát ad a Krisztusban meghalt és újjászületett

2 B. BIDDLE: *Role Theory-Expectations. Identities, and Behaviors*, Academic Press, New York, 1979.

■ 3 LÁSZLÓ J.: *Szerep, forgatókönyv, narratívum*, Scientia Humana, Budapest, 1998.

ember számára: „Krisztussal együtt keresztre vagyok feszítve: többé tehát nem én élek, hanem Krisztus él bennem; azt az életet pedig, amit most testben élek, az Isten Fiában való életben élem, aki szeretett engem, és önmagát adta értem” (Gal 2,20). Nagyon izgalmas gondolatokat indíthat el bennünk ez a páli idézet, ha mellé tesszük a szerepeknek azt a megközelítését, miszerint a személyiségünk e szerepek összességéként is leírható.⁴

ALAPVETÉSEK A SZEREP FOGALMÁHOZ

1. Fogalmi kérdések

Csepeli György a Czuczor–Fogarasi-féle szótárra hivatkozva említi meg, hogy a *szerep* fogalma a „szer” szóból származik.⁵ Olyan módot vagy hasonlatot jelent, amelyet egyes cselekvésben követünk. Hivatalnak és életnemnek is nevezhetjük a szerepet, amelyet nyilvánosan gyakorolunk egy adott közösségben és közösség előtt: ahogyan jelen vagyunk, ahogyan cselekszünk.

Az indoeurópai nyelvekben a színházi jelentés etimológiailag a *rotula* szóra vezethető vissza. A *rotula* latinul azt a tekerécsét jelenti, amelyre a színészek színdarabbeli szövegei rá voltak tekeréselve. Az angol és a francia nyelvben a *role* és a *rôle* a viselkedés meghatározottságára, előírt voltára utaló szó, amely nélküli a negatív jelentéstartalmat. Ezzel szemben a német *die Rolle* kifejezés a színház, illetve tettetés asszociációit idézi elő.⁶ Talán éppen a német nyelv hatására a magyar nyelvhasználatban is viszonylag erőteljesen jelentkezik a negatív jelentéstartalom. Mintha a kongruens jelenléttel szemben beszélhetnénk a szerepek által dominált jelenlétről (mesterkéltséget, megjátszott magatartást). Igaz, pozitív összefüggésben is megjelenik: „Vállalta azt a szerepet, hogy...”

Természetesen számtalan definíció létezik, mely igyekszik minél pontosabban értelmezni a szerep fogalmát. A szerep legegyszerűbben megközelítve azon viselkedési technikák összessége, amelyekkel az egyén az adott pozíciónak vagy státusznak meg kíván felelni. Összességében megállapíthatjuk, hogy a szociálpszichológia a szerep kifejezéssel írja le az emberek között létesülő formális viszonylatokat, melyek társadalmi konstrukcióként lehetővé teszik az emberek számára, hogy egyéniségük sérelme nélkül bekapcsolódjanak az intézmények, szervezetek, rendezett együttélési minták egyének feletti organizációjába.⁷

2. Különböző szerepléletek

A szerepléleteket nehéz lenne egy tudományterületre besorítani. Éppen ezért bátran nevezhetjük interdiszciplináris elméletnek, amely komoly hatást fejtett ki

4 TOMCSÁNYI T. – KÓNYA O. – FODOR L.: Moreno és követői szereplélete és a pszichodráma alkalmazása segítő foglalkozások körében. *Psychiatria Hungarica*, 1990/5., 301–314. ■ 5 CSEPELI Gy.: *Bevezetés a szociálpszichológiába*, ELTE, Budapest, 1986. ■ 6 ZRINSZKY L.: *Pedagógusszerepek és változásai*, ELTE BTK Neveléstudományi Tanszék, Budapest, 1994; CSEPELI Gy.: *Bevezetés a szociálpszichológiába*, i. m. ■ 7 PATAKI E.: *Az én és a társadalmi azonosságtudat*. Kossuth, Budapest, 1982.

a szociológia, a szociálpszichológia és a pszichológia tudományterületén. A szerep fogalmát *Georg Simmel* vezette be mint szociológiai kategóriát 1908-ban. Elterjedése valamivel később, az 1930-as évekre nyúlik vissza, és kifejezetten amerikai hozzájárulásként beszélhetünk róla.⁸ Jelentőségét mindenekelőtt az adja, hogy általa gondolatilag megragadhatóvá és analizálhatóvá vált a jellegzetes társadalmi és társas helyzetekhez kapcsolódó egész jellegű, nem pusztán egy-egy reakciót jelentő viselkedés.⁹ Az elméletalkotás kezdeti időszakának legfontosabb képviselői: *Ralph Linton* (*The Study of Man*, 1936), *Talcott Parsons* (*The Structure of Social Action*, 1937), *George Herbert Mead* (*Mind, Self and Society*, 1934) és *Jacob L. Moreno* (*Das Stegreiftheater*, 1923).¹⁰

A történeti távlat megengedi, hogy az elméletalkotók között különbséget tegyünk, és viszonylag jól körülhatárolható irányzatokról szóljunk, bár természetesen átfedések is tetten érhetők. Talán szerencsésebb is lenne inkább a megközelítések eltérő hangsúlyairól beszélnünk. Így említhetjük meg a (1) *strukturalista vagy funkcionalista* szerepelméletet, melyet bátran nevezhetünk szociológiai megközelítésnek. Ezen irányzat elsősorban a társas viselkedést vizsgálja, valamint a társadalom humán tudományi megértését szolgálja. A funkcionalista megközelítésben az egyes társadalmi státuszokhoz kapcsolódó szerepminták azok, amelyek az egyén viselkedését – igaz, talán már egyre kevésbé – befolyásolják.¹¹ Ezek a szerepelvárások normatív jellegűek és a szélesebb társadalomból érkeznek, ám az egyénbe beépülve belső imperatívuszokká válhatnak.

Ralf Dahrendorf nevéhez fűződik a szerepelvárások megkülönböztetése. Eszerint vannak az úgynevezett *kann-elvárások*, amelyek csekély szankciókkal járnak, s elsősorban az illem és a jó modor szabályai. Ezeket követik a *soll-elvárások*, amelyek megszegése közösségi szankciókat és akár kiközösítést is vonhat maga után, illetve a *muss-elvárások*, amelyek a társadalmi szankció és a büntetőjog területére tartoznak.¹²

A második irányzat a (2) *szimbolikus interakcionizmus*, mely elsősorban a szociálpszichológiához köthető. Fő érdeklődési területe az interakcióban megvalósuló kölcsönhatás. Az interakció résztvevői formálják egymást, és az aktuális cselekvésben állandóan figyelembe veszik a másik jellemzőit és elvárásait. A strukturális szerepelmélethez képest – amelyben a szerep mellett a legfontosabb fogalom a státusz – e megközelítés dinamikusabban vizsgálja az egyén és a közösségek találkozásait. A társadalom valójában a szimbolikus interakciók közös elnevezése.¹³ Itt a szerep mellett az interakció válik jelentőssé.

A szimbolikus interakcionizmus főbb képviselői (*Mead*, *Herbert Blumer*, *Manford H. Kuhn*) nem a társadalmi struktúrákra, hanem a szociális interakciókban megfigyelhető folyamatokra helyezték a hangsúlyt. Élesen bírálták a strukturalisták determinációját, melyet a létező társadalmi struktúrákkal és szerepekkel kapcsolatban fogalmaztak meg.

8 A. BLATNER: *A pszichodráma alapjai – Történet, elmélet, gyakorlat*, Animula, Budapest, 2006.

■ 9 VÁRYNÉ SZILÁGYI I.: Mead eredeti szerepfogalma és későbbi változásai. *Szociológiai Szemle*, 1994/4., 3–20. ■ 10 R. LINTON: *The Study of Man*, Appleton-Century, New York, 1936; G. H. MEAD: *Mind, Self and Society*, University of Chicago, Chicago, 1934; J. L. MORENO: *Das Stegreiftheater*, Gustav Kiepenheuer Verlag, Potsdall, 1923; T. PARSONS: *The Structure of Social Action*, McGraw Hill, New York, 1937.

■ 11 VÁRYNÉ SZILÁGYI I.: Mead eredeti szerepfogalma és későbbi változásai, i. m. ■ 12 R. DAHRENDORF: *Homo sociologicus – Ein Versuch zur Geschichte, Bedeutung und Kritik der Kategorie der sozialen Rolle*, Opladen, 1958. ■ 13 VÁRYNÉ SZILÁGYI I.: Mead eredeti szerepfogalma és későbbi változásai, i. m.

Blumer szerint az egyén nem pusztán passzív szerepjátszó, hanem társszerzője saját szerepének. Az egyén maga is formálja a szerepet, nemcsak a szerep az egyén viselkedését. Így a szerep valójában visszahat a hozzá tartozó normák további alakulására.

Anélkül, hogy mélyebben megvizsgálnám a szociálpszichológiai szerepelméletet, írássom fókuszra szempontjából szeretnék megemlíteni egy fontos fogalmat, nevezetesen a *szerepátvételt* (*role-taking*). Ez a szociálpszichológiai megközelítés szerint nem egyszerűen egy viselkedésminta átvételét jelenti, hanem Mead azt az alapvető emberi készséget értette e fogalmon, amely a másik ember gesztusainak, jelentéssel bíró szimbólumainak befogadását és válaszkészségét jelenti.¹⁴ Többről van itt szó, mint empatikus attitűdről, hiszen ebben a készségben benne foglaltatik a másik perspektívájának felvétele is. Valami közös születik ebben az interakcióban.

Az első két irányzattól némiképp eltér Moreno, akinek a megközelítését Adam Blatner (3) *alkalmazott szerepelméletnek* nevezte el. Míg a szociológiai szerepelmélet inkább teoretikus és akadémikus, addig Moreno a gyakorlat oldaláról megközelítve foglalkozik a szerepek kérdésével. Nála a szerepelmélet valójában a személyiségelmélet része.¹⁵ Az interaktivitás és a másokkal és a környezettel folytatott viszony az, ami meghatározza az embert. Az egyén kapcsolati kontextusban él, ahol szerepeinek összességével van jelen. Moreno szerint a személyiségstruktúra azokból a szerepekből épül fel, melyeket az egyén képes elfogadni és befogadni. Így személyiségünk e szerepek összességéként is leírható.¹⁶

Érdeemes még megemlíteni, hogy Moreno a szabad szerepkialakítás szempontjából a következő formákat különböztette meg a szerepcselekvésben: „*role-taking*”, egy meghatározott szerep felvétele, „*role-playing*”, a szerep valamilyen mértékű szabad alakítása, „*role-creating*”, azaz szerepteremtés, amely nagy szabadságot ad az egyénnek.¹⁷ Érdeemes majd ezeket a fogalmakat felidézni, amikor a szupervíziós interakciók során megnyilvánuló szerepeket elemzem.

Végezetül megemlítem, hogy a pszichiátria és a szociális munka kutatói is foglalkoztak a szerepelmélettel, és a fogalom ma már egyáltalán nem ismeretlen az antropológia, a történettudomány, az ápolásszociológia, a nevelés és a rendőrségi munka területén sem.¹⁸

A fenti irányzatok ismertetése természetesen nem teljes, és besorolásuk sem kizárólagos. A szakirodalom a fentitől eltérő rendszerezéseket is ismer, és további irányzatokat is megemlít. Lényegében két fő csoportot különböztet meg, melyek közül az egyik az *elméleti irányzatok*, a másik az *alkalmazott megközelítések*. E felosztás szerint a fentiekben két elméleti és egy alkalmazott megközelítést mutattam be.

14 Uo. ■ 15 K. E. ZEINTLINGER: *A pszichodráma-terápia tételeinek elemzése, pontosítása és újrafogalmazása J. L. Moreno után*, Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézet – Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány, Budapest, 2005. ■ 16 TOMCSÁNYI T. – KÓNYA O. – FODOR L.: *Moreno és követői szerepelmélete és a pszichodráma alkalmazása segítő foglalkozásúak körében*, i. m. ■ 17 K. E. ZEINTLINGER: *A pszichodráma-terápia tételeinek elemzése...*, i. m. ■ 18 A. BLATNER: *A pszichodráma alapjai*, i. m.

A SZEREP FOGALMÁNAK ADAPTÁLÁSA SZUPERVÍZIÓS KONTEXTUSBAN

Jelen tanulmány érdeklődésének középpontjában a szupervíziós ülésen megélt szerepek és megtapasztalt szerepdinamikák állnak. Elsősorban arra fókuszálok, hogy a szupervízorok és a szupervizáltak milyen szerepekben élnek meg interakciójukat. Miként jelennek meg az elvárt vagy a szupervízorra ruházott szerepek a szupervizált részéről, és hogyan használja a szupervízor a különböző szerepeket a szupervíziós kapcsolat és végső soron a szupervizált érdekében? Ezek a szerepek sohasem elszigetelten jelennek meg, hanem mindig komplementer vagy korrelatív szerepekként.

A hazai szakirodalom is érinti a szerepek kérdését, de elsősorban a szupervizált szervezetben betöltött szerepének komplex kérdéséént. A fókusz tehát nem a szupervíziós kapcsolatra irányul, hanem a szupervizált szervezeti kontextusban megélt interakcióira.¹⁹ Mielőtt rátérnék a felmérés ismertetésére, szeretnék a témánk szempontjából releváns definíciót megfogalmazni a szupervízióról: a szupervízió olyan segítőfolyamat, amely mindenekelőtt a szupervizált munkájában jelentkező kérdésekre, problémákra vagy elakadásokra koncentrál. Célja a jobb megértés, amelyet a szupervízor egyedül vagy csoportos/teamszupervízió esetében a csoporttagok közreműködésével segít elő különböző intervenciók által. A szupervízor és a szupervizált interakcióját különböző szerepek egymásra kifejtett hatásaként is leírhatjuk. A szupervízor kellő tudatossággal és körültekintéssel saját szerepmegéléseit intervenciók eszközként is használhatja, amennyiben azok előmozdítják a szupervíziós folyamatot.

SZEREPEK ÉS HATÁSAIK A SZUPERVÍZIÓS KAPCSOLATBAN

1. A felmérésről

Felmérésem forrásanyagát azok a levelek jelentették, amelyek egy felhívás válaszaiként érkeztek hozzám. A Magyar Szupervízorok és Szupervízor-Coachok Társaságának levelezőlistáját és egy belső levelezőlistát használtam arra, hogy kapcsolatba kerüljek a szupervízorokkal. Felhívásomra nyolc levél érkezett.

A felmérés természetesen nem reprezentatív, és nem is kívánja a mélyebb analízis kritériumait teljesíteni. Pusztán arra vállalkozik, hogy betekintést adjon arról, hogy egyes szupervízorok miként gondolkodnak a szerepek kérdéséről saját szupervíziós munkájukkal összefüggésben. Tudomásom szerint ilyen megkereséssel még nem fordultak

¹⁹ Lásd többek között: C. D. ECK: A szerepcoaching mint szupervízió – Szerep és szervezet, in BAGDY E. – WIESNER E. (szerk.): *Szupervízió – Egyén – csoport – szervezet*. Supervisio Hungarica IV, Print – X-Budavár, Budapest, 2005, 257–288.; I. HANTSCHK: Szereptanácsadás, in BAGDY E. – WIESNER E. (szerk.): *Szupervízió – Egyén – csoport – szervezet*, i. m. 289–300.; P. PÜHL: Egyéni szupervízió, in BAGDY E. – WIESNER E. (szerk.): *Szupervízió – Egyén – csoport – szervezet*, i. m. 65–76.; R. REAMS: Self-tárgy áttételek a szupervízióban, in *Supervisio Hungarica Füzetek II.*, 1996, 153–164.; B. ACHTERBERG – C. WEHRSPAUN: „Férfiak és nők”, in N. LIPPENMEIER és WIESNER E. (szerk.) *A szupervízió világa*. Budapest, 1998, 89–102. (*Supervisio Hungarica Füzetek III.*); N. ZIMMERMANN et al.: Születési sorban elfoglalt hely, kognitív stílus és kompetencia: a szupervízió rendszerszemléletű megközelítése. in *Supervisio Hungarica Füzetek II.*, 1996, 108–119.

hazánkban a gyakorló szupervizorok felé, így ezt a rövid felmérést tekinthetjük akár egy-fajta úttörő munkának is.

A válaszadók között hárman voltak férfiak és öten nők. Ketten nem adták meg az életkorukat, egy fő 30 és 40 év közöttinek mondta magát, hárman 40 és 50 év közöttinek, ketten pedig 50 és 70 év közöttinek vallották magukat. A felhívásra készült válaszlevelek átlagosan másfél oldal terjedelműek.

2. Kísérő szerepek

Bár a válaszadók nem mind főállásban végzik szupervíziós tevékenységüket, levelében mindegyikük a szupervizorságot tekintette alaptevékenységének. Szupervizori identitásukból fogalmazták meg gondolataikat. Így írt erről az egyik válaszadó:

„Alapvetően – és elindulásakor én szupervizor vagyok, ezt a szerepemet gyakorlom/szeretném gyakorolni tudatosan, de a mindenkori csoporttól, illetve egyéntől függ, hogy mely szerepeimet hívja elő és »használja«.” (Szv8)

Ehhez a főszerephez társultak azok a szerepek, amelyeket a válaszadók egyenként megfogalmaztak. A levelekben felsorolásszerűen a következő szerepek fordultak elő:

- Férfi (Szv1, Svz2, Svz3)
- Nő (Szv1 [férfiként a benne lévő nőiséget hangsúlyozva], Svz5, Svz6, Svz7, Svz8)
- Tanácsadó (Szv4)
- Tanácsadó, de nem a professzió értelmében (Szv1, Svz8)
- Segítő (Szv1, Svz8)
- Tanár, pedagógus (Szv2, Svz5, Svz6)
- Tanító, de nem a professzió értelmében (Szv1)
- A bölcs hályogkovács, „a bölcs öreg”, „a bölcs mindentudó”, mindenható (Szv1, Svz3, Svz6)
- Lelkigondozó (Szv2, Svz6)
- Lelkész, pap (Szv2, Svz6)
- Tréner (Szv2, Svz4)
- Coach (Szv2, Svz4)
- Szervezetfejlesztő (Szv4)
- Apa (Szv2)
- Anya (Szv4, Svz5, Svz6, Svz7)
- Barát (Szv2, Svz8)
- Vezető (Szv6, Svz8)
- Problémamegoldó (Szv3)
- Partner (Szv4)
- Cégtulajdonos, cégvezető (Szv4)
- Lélekgyógyász (Szv6)
- Csoportvezető (Szv3)

Ahogy láthatjuk, e viszonylag szűk mintában is számos szerep jelent meg. A levelekből ugyanakkor nem minden esetben derül ki, hogy a megemlített szerep túlmutat-e az adott szupervíziós tapasztalaton, és a szupervizorság melletti hivatásról van-e szó, vagy csak egy konkrét helyzetben megélt szerepre kell gondolnunk (lelkigondozó, tanár, tanácsadó).

A főszerep (szupervizor) mellett vannak a másodlagos szerepek, amelyek között lehetnek úgynevezett kiemelt szerepek is, melyek valamilyen oknál fogva a többi szerepnél nagyobb hangsúlyt kapnak. Így egyszerre jelenhetnek meg a következő szerepek: FŐSZEREP – KIEMELT SZEREP – EGYÉB SZEREPEK. Az alábbi harmadik idézetben a *bölcs hályogkovács* mintha kiemelt szerepként jelentkezne, de akár arra is gondolhatunk, hogy ebben a szerepben integrálódik mind a három típusú szerep:

„Amit én észreveszek magamon, az leggyakrabban a pedagógusszerep (sokáig »gyakoroltam«!), amit a csoportok gyakran előhívnak, az a szakmai vezető és a segítő, például gyermekkel való problémák esetén.” (Szv8)

„A tanár, a vezető, a bölcs mindentudó, mindenható, az anya, a nő, a csoportvezető, a lélekgógyász, pap, segítő, védő-óvó, leggyakoribb: tanár, csoportvezető.” (Szv6)

„A bölcs hályogkovács – ezt a szerepet nem tudom pontosan körvonalazni, az elmúlt 44 év tapasztalatainak, tudásának beépült egyvelege, melyekről nem tudom (és nem is akarom) megmondani a származását, eredetét, hogy mit hol tanultam, csak azt tudom és vállalom, hogy az enyém, s felajánlom másoknak.” (Szv1)

Érdeemes megemlítenünk, hogy egyes válaszadók milyen színesen írták le az egyes szerepeket. A legalapvetőbb pervázív szerepek megemlítése is igen változatosan történt:

„Férfi – ki vagyok én férfiként a világban, melyek az elvárt viselkedési, társadalmi szerepnormák, minek akarok és tudok megfelelni, minek nem, és miért hozom meg a döntéseimet.” (Szv1)

„Nő – a bennem élő nő, aki gyöngéd, figyelmes, gondoskodó, aki félt, óv, és ezzel tud teljesebbé válni.” (Szv1)

„Női szerep – Ahogyan én női gondolkodásmódommal látok és megélek egy helyzetet, pusztán ennek létéről szólva, az a munkahelyi férfi-nő, főnök-beosztott relációkban felmerülő tipikus vonások felismerését, megértését, ezáltal a másikhoz való elfogadóbb, toleránsabb viszonyulást, megértést segíti a szupervizált számára.” (Szv7)

A különböző szerepek felsorolása és bemutatása végén hadd álljon itt egy átvezetés-ként is értelmezhető idézet:

„Bizonyos mértékben mindegyik szerepkörnek feladata, helye van. Az egyensúlyt és a tudatosságot tartom fontosnak. Sem egyiket, sem másikat nem célozom elfojtani,

*ezek fajsúlyos megjelenése jelzésként is működhet egy-egy csoportdinamikai törté-
néésre.” (Szv3)*

3. A szerepek csoportosítása

A felsoroláson túl megpróbáltam csoportosítani az egyes szerepeket. Az egyik lehetsé-
ges csoportosítás, amikor azt vizsgáljuk, hogy miként jutunk az egyes szerepekhez.²⁰

- A velünk született (*ascribed*) szerepekből nem lehet kilépnünk, és a mobilitás útján nem tudunk bekerülni ezekbe a szerepekbe. A kasztársadalmak tagsága vagy a feudális rendi társadalom ilyen szerepeket ró az emberre.
- A szerzett (*achieved*) szerepek az egyéni aktivitás függvényében alakulnak. E szerepek jelentőségét az adja, hogy lehetőséget adnak az egyéni mobilitásra, a felemelkedésre. A polgári társadalom értékei a szerzett szerepek elsőbbségét nyomatékosítják a veleszületett szerepekkel szemben.²¹

Az imént említett strukturalista-funkcionalista elméletből származó csoportosítási lehetőséghez képest témám szempontjából izgalmasabb Banton és Moreno csoportosítása.²² Ezek elsősorban nem arra fókuszálnak, hogy miként jutunk az egyes szerepekhez, hanem hogy mennyire átfogóak ezek a szerepek, és milyen módon jelentkeznek az egyén életében. Itt most Banton csoportosítását követem.

- a) Szerinte a *pervazív* szerepek az egyén összes többi szerepére hatnak, az ember biológiai helyzetéből adódnak, normái szüntelenül érvényesülnek, mint a nemre és életkorra vonatkozó szerepek.

Férfi (Szv1, Svz2, Svz3)

Nő (Szv4, Svz5, Svz6, Svz7, Svz8)

- b) A rokonsági-családi szerepek az élet hosszú szakaszát meghatározó szerepek, amelyek a családi-rokonsági hálózatban betöltött státuszhoz kötődnek.

– Apa (Szv2)

– Anya (Szv4, Svz5, Svz6, Svz7)

- c) A *foglalkozási szerepek* különböző szervezetekben betöltött pozíciók függvényében alakulnak. Ezeket a szerepeket még az alapján is megkülönböztethetjük, hogy mennyire pervazív jellegűek. Amelyek inkább, azokat hivatásoknak szoktuk nevezni (lelkész, tanár). A felmérésben a következő foglalkozási szerepekkel találkoztam:

– Tanácsadó (Szv4)

– Tanár, pedagógus (Szv2, Svz5, Svz6)

– Lelkigondozó (Szv2, Svz6)

– Lelkész (Szv2)

– Tréner (Szv2, Svz4)

– Coach (Szv2, Svz4,)

– Szervezetfejlesztő (Szv4)

20 CSEPELI Gy.: *Szociálpszichológia*, i. m. ■ 21 Uo. ■ 22 M. BANTON: *Roles. An Introduction to the Study of Social Relations*, Tavistock Publications, London, 1965; J. L. MORENO: *Psychodrama III.*, Beacon, New York, 1969.

- Cégtulajdonos (Szv4)
- Vezető (Szv4, Svz8)

d) Negyedikként említi Banton a *situációs szerepeket*. Ezek a sokféle interakció révén aktivizálódnak, jellemzően rövidebb ideig állnak fenn, és akár párhuzamosan is jelentkezhetnek. A korábbiak közül a következőket sorolhatjuk ide:

- Tanácsadó, de nem a professzió értelmében (Szv1, Svz8)
- Segítő (Szv1, Svz8)
- Tanító, de nem a professzió értelmében (Szv1)
- A bölcs hályogkovács, „a bölcs öreg”, „a bölcs mindentudó”, mindenható (Szv1, Svz3, Svz6)
- Lélekgyógyász (Szv6)
- Barát (Szv2, Svz8)
- Problémamegoldó (Szv3)
- Partner (Szv4)
- Csoportvezető (Szv3)

A szerepek felsorolásából és csoportosításából is jól látható, hogy a válaszadók milyen gazdag szereptámogatással végzik szupervíziós munkájukat. Az ilyen jellegű *szerepkomplexum* (az egyén által betöltött különböző státuszok szerepkészletei összességükben) és *szerepkészlet* (az egy státuszhoz tartozó szerep több vonatkozása) nagyon gazdagító lehet különösen is a szakmaközi szupervízió gyakorlásában. Nemcsak a terepkompetencia szempontjából jelentősek ezek a megélt szerepek, hanem az adekvát intervenció megtalálásában is hasznosak lehetnek, hiszen általuk a szupervízorok jobban fegyelembbe vehetik a szupervizált működési kontextusát.

4. A szerepek hatásai

A következőkben szeretném bemutatni, hogy az egyes levélírók miként szóltak az általuk említett szerepek hatásáról. Természetesen az alábbiaktól eltérő csoportosítás is lehetséges. Én a levelek alapján a következő felosztást követtem: (1) hatás mint dinamika, (2) hatás mint külső elvárás, (3) hatás, amely bővíti a szupervízor eszköztárát, (4) hatás mint egy adott szerep vélt jellemzőjének jelenléte.

Talán nem is annyira meglepő, hogy amikor a szerepek hatásainak összefüggésében dinamikáról beszélhetünk, akkor leggyakrabban, bár nem kizárólagosan, a nemi szerepek kerülnek előtérbe. Itt nem a szerepek tudatos használatáról van szó, hanem a vezető szerep mellett megjelenő másodlagos szerepekről, amelyek a kapcsolatban aktivizálódnak. Ilyenkor az egyik fél részéről szerepküldés valósul meg, amelyet a másik fél saját szerepének aktiválásában érzékel. Így ír erről *Buda Béla*: „A szerep akkor válik aktuálissá, ha a viselkedés szereppartnerrel, másik szereppel kapcsolatosan történik. Minden szerepnek van egy fő szereppartner, akivel kapcsolatosan a szerep legfontosabb tere valósul meg.”²³

23 BUDA B.: *A pszichoterápia alapkérdései*, Országos Alkohológiai Intézet, Budapest, 2001, 58.

„Férfi, aki nők között mégiscsak valamilyen más dinamikát hoz, vonzódások, taszítások, felcsillanó szerelmek és csalódások.” (Szv1)

„Most egy férfivel van egyéni folyamatom, ami egészen más. Néha félek, hogy nőként hatok rá, annak ellenére, hogy nincsenek tolakodó megjegyzései. Mégis már az is zavaró, amikor annyit mond, hogy milyen jó a ruhám színösszeállítás. Volt egy különös élményem még vele kapcsolatban, amikor kb. három hónapnyi munka után egy ülés végén azt mondta, hogy milyen érdekes, már nem lát olyan magasnak (kb. egyforma magasak vagyunk). Ebben az volt érdekes, hogy az általam biztosított elfogadó légkörben megerősödött, és már nem érzékelt engem olyan »erősnek« önmagával szemben. Emlékeim szerint azon a napon egy laposabb cipő volt rajtam, tehát lehetett fizikai háttére is a dolognak, mégis örültem, hogy ezt megfogalmazta, mert ennek a súlyát ő is érezte (nagyon önreflektív ember).

Összefoglalva azt mondhatom, hogy nekem nehezebb vagy más egy korombeli férfival dolgozni, mert óhatatlanul bekerül a szexuális energia. Ami még tovább bonyolítja a helyzetet, hogy ez a fiú nekem kicsit taszító, és nehéz úgy erősíteni az önbizalmát és elfogadni, hogy közben ezt a részt pedig »visszautasítom.«” (Szv 5)

„Férfi: Ha erős férfierők vannak jelen egy csoportban, akkor az alfapozícióért való megmérettetés behív. Ezt csak egy idő után észlelem. Ekkor mérlegelnem kell, hogy valóban nekem szól, vagy annak a pozíciónak, amit megtestesítek, és amelybe az esethez vagy a csoporttag behelyettesít. Ha a szupervizor-szerepök a »bepróbálás« célpontja, »ott nem szállok ki a ringből«. Női esethez vagy csoporttag esetén bizony megszólít belül a személyes szimpátia, ilyenkor figyelmeztetem magam a metapozíció és a neutralitás megtartására!” (Szv3)

Mivel ezt a szerepküldést leggyakrabban spontán folyamatként észleljük, nem minden esetben könnyű meghatározni, hogy maga a férfi/női szerep szólítódik-e meg, vagy inkább az adott szerephez társított jellemzők, mint például az erő, a biztonság vagy éppen a gondoskodás. Amennyiben a jellemzők szólítódnak meg, a szupervizor biztonságosabban használhatja megszólított szerepét intervenciók céljára. Ellenkező esetben az előhívott szerepek megélése könnyen elviheti eredeti céljától a segítőfolyamatot.

Hasonlóan a legutóbbi idézethez a következőben is a pervazív szerep szólítódik meg, de itt már nem egy ellenkező nemű szerepküldő által. A szerepkonfliktus megjelenése azonban itt is dinamikát indít el:

„Vezető: Konstruálni akarom a csoportot, mintha feladatot adnék ki nekik, ahogy eddigi munkahelyi szerepkörömben ezt tettem. Teamszupervízió során, amikor a teamben bent ült a vezető, sokszor alakult ki olyan helyzet, amikor egymással »vívunk« a team figyelméért, a csoport vezetéséért. Meg kellett találnom az egyensúlyt a vezető támogatása és visszaszorítása között. Ebben az esetben nem működött a metapozícióba kerülés.” (Szv3)

A beszámolók alapján külső elvárásként is beszélhetünk az egyes szerepek hatásairól. Van, amikor a szupervízióban részt vevők váltják ki a szereppel kapcsolatos hatást, és van, amikor maga a helyzet váltja ki. Ezeket külső szerepkonfliktusként is definiálhatjuk, hiszen a szerepküldő ellentmondásos elvárásaiból fakadnak. A kapcsolati szerződés informális módosítási kísérletének is nevezhetjük az ilyen eseteket.

„Tanító – akitől várják a »tudni vágyók«, hogy majd megoldja helyettük a problémákat, segíti az előrelépést, megmondja, merre van az előre.” (Szv1)

„Volt már olyan, hogy egy eset nagyon hívott, hogy szervezetfejlesztőként reagáljak, vagy vezetőfejlesztő trénerként, de ezeket tisztázom magamban, illetve szupervízióba viszem.” (Szv4)

A különböző szerepek hatásait úgy is értelmezhetjük, mint amik bővíthetik a szupervíziós eszköztárunkat. Ebből a megközelítésből valójában indifferens, hogy ezek a szerepek milyen hatásra vagy kik által aktiválódnak. A lényeg, hogy miként tudjuk használni ezeket a szerepeket a szupervíziós folyamatban. Az egyik levélíró sorba vette szerepeit, és egyben hozzáfűzte azokat a jellemzőket, amelyek támogatják szupervíziós működésében:

„Tanár: a csoportfolyamat keretezése és facilitálása a tanári szerepre is jellemző. Nem mondanám azt, hogy tanári működésem van a szupervízióban, hanem olyan működésmódok, amelyek a tanári szerepnek is, illetve a szupervízori szerepnek is részei, közös halmaza.

Lelkigondozó: empátikus működés.

Lelkész: az Egészhez való viszony.

Tréner: egy-egy kreatív, a folyamat energetizálására használt eszköz.

Coach: stratégiai kérdések feltevése.

Apa: a hatalom reprezentálása a csoportban.

Barát: a hipotézisek megfogalmazásában ez a szerepem van a leginkább segítségemre.” (Szv2)

„Nőkkel és anyákkal való munkában a női és anyaszerep sok esetben jelent terep-kompetenciát, amiről tudjuk, hogy nem mindig előny, de figyelve a túlzott bevonódásra azért ezeket jól lehet használni. Tavaly négy nővel volt egyéni szupervízióm, és gördülékenynek élttem meg a munkát velük.” (Szv5)

Ahogy korábban már említettem, nemcsak a terepkompetencia szempontjából jelentősek ezek a megélt szerepek, hanem az adekvát intervenció megtalálásában is hasznosak lehetnek. Növelhetik az empátiát, és tágíthatják a perspektívát. Nem szabad ugyanakkor figyelmen kívül hagynunk, hogy szerepeinknek számos olyan hatása és jellemzője lehet, amely a tudattalan területre tartozik. (A jéghegyből mindaz, ami nem látszik.) Váratlanul, meglepetésszerűen bukkanhatnak fel. A legtöbb esetben nincs kontrollunk felettük. Éppen ezért fontos a folyamatos reflexió és szakmai szupervízió, hogy mindezekből minél többet tudatosítsunk.

Végezetül egy olyan idézetet szeretnék ismertetni, ahol a főszerep (szupervizor) mellett két kiemelt szerep jelent meg komplementer jelleggel. Ez a viszony nem a szupervizor és a szupervizált között aktivizálódott, hanem magában a szupervizorban:

„A bölcs öreg: leginkább egy empátiikus nyitott figyelőre hasonlít, akiben nincsenek koncepciók, nincs akarás semmi elérésére, csak a jelenlét jellemzi. Ez azonban néha problémát is okoz, mert a segítő kérdések feltevése nem jön automatikusan. A hosszú idejű megértő jelenlét beleragaszthatja az esethozót a saját probléma mezejébe. Meg kell törni ezt a munkastílust a segítő kérdésekkel, visszacsatolással, tükrözéssel. Ebből a pozícióból néha nehéz ezt megtenni. Az egyetlen faktor, ami vissza-vissza lendít a »dinamikus« munkába, ilyenkor a kíváncsiság. Amennyiben fenn tudom tartani a nyugodt, nyitott jelenlét melletti folyton sziporkázó, de nem erőszakos kíváncsiságot, az ülés menetében megjelenik egyfajta könnyedség, gördülékenység, ha a kérdéseket megfelelő ütemben (időzítéssel) tálalom az esethozónak.” (Szv3)

5. Reflektálás a szerepekre

Témánk szempontjából talán az egyik legizgalmasabb kérdés, hogy mit kezdünk azokkal a helyzetekkel, amikor egy szupervíziós kapcsolatban nem a főszerepünk szólítódik meg (szerepküldés), és ezt a folyamatban tetten is érzük. Ez még nem az a helyzet, amikor egy szerepet tudatosan használunk a segítség folyamatában, hanem amikor érzékeljük magunkban, hogy az adott helyzet vagy személy előhívta bennünk például az apai, anyai, tanácsadói szerepünket (másodlagos szerepek). A tudomásul nem vétel természetesen nem megfelelő hozzáállás, hiszen csak tovább bonyolítja az interperszonális kapcsolatokat, kibogozhatatlan hálót szöve a különböző szerepek között.

A szupervizor felelőssége, hogy miként reagál ezekre a szerepküldésekre, hogyan veszi tudomásul őket, mennyire osztja meg a kialakult szereptorlódást a szupervizáltakkal. Az alábbiakban ezekre a kérdésekre adnak választ az idézetek (kiemelések tőlem):

„Bizonyos mértékben mindegyik szerepkörnek feladata, helye van. Az egyensúlyt és a tudatosságot tartom fontosnak. Sem egyiket, sem másikat nem célom elfojtani, ezek fajsúlyos megjelenése jelzésként is működhet egy-egy csoportdinamikai történetre.” (Szv3)

„Egy egyensúlyjáték ez, ahol a kívánatos annak a határnak a felismerése, tartása, ahol e két irány – tudniillik mintát ad vagy tükröt tart – szerencsésen tud jelen maradni a folyamatban, azzal, hogy a szupervizor ezt vagy azt a szerepét »használja.« (Szv7)

„Észelve ott helyben reflektálok önmagamra, hogy íme most mit tettem, s kérdésbe fordítom, hogy vajon mi történt volna másképp, ha nem így teszek. Máskor, ha utólag jövök rá, akkor visszaviszem. Ismét máskor konstatalem, elemzem és elteszem magam számára, hogy figyeljek rá legközelebb.” (Szv6)

„Amennyiben saját magamban érzem valamelyik szerepem »felülkerekedését«, igyekszem kontrollálni, megvizsgálni, hogy adott helyzetben segíti-e az aktuális téma előremozdulását a szupervizált szempontjából. Olykor meg is fogalmazom: most a tanáré nem kérdezi/mondhatja velem... Ha úgy érzem, nem visz előre a bennem mozgolódó másik szerepem, akkor próbálom félretenni.” (Szv8)

„Van, amikor a csoport elvárna a segítő, tanácsadó szerepemet, de mint megoldó, megmondó szerepet, ez zavar, ezért többnyire elkerülöm, kitérek előle, esetleg az aktuális folyamat lezárása után röviden visszatérünk rá, de már nem szupervíziós helyzetben! Volt, amikor megállítottam a folyamatot, és közöltem, hogy itt most nem nevelési tanácsadás folyik, természetesen ilyenkor használom a saját eszköztáramat, például humor...” (Szv8)

„A folyamatot megszakítottam, és elmondtam ismét, hogy is van ez a szupervízióban, mire is szerződünk. A megértés, elfogadás nem ment könnyen, többször kellett elismételnem, hogy én itt szupervizor vagyok, és a 30 óra leteltével elmegyek, és nélkülem is meg kell tudni oldaniuk a szakmai gondjaikat, és nem nekem kell a munkájuk során megfelelni, stb. Konkrétan az hatott, hogy megfogalmaztam, mi a dolgom mint szupervizornak. Majd azt is kimondtam, hogy ők milyen szerepekkel akarnak itt felruházni – ami nem idegen valóban tőlem, de itt és most nem ez a dolgom. [...] Ezt az esetet én vittem be pár napon belül szupervízióba!” (Szv8)

„Volt már olyan, hogy egy eset nagyon hívott, hogy szervezetfejlesztőként reagáljak, vagy vezetőfejlesztő trénerként, de ezeket tisztázom magamban, illetve szupervízióba viszem.” (Szv4)

Bár az idézetek nem egy levélből származnak, az egyes elemeket egymás mellé helyezve izgalmas ívet figyelhetünk meg, amelyet akár követendő folyamatként is megfogalmazhatunk. Ennek kiindulópontja az észlelés, amikor a szupervizált találkozik a megajánlott szereppel. Ezt követően érdemes reflektálni a szerepre, és tudatosítani a jelenlétét. Erre azért is szükség lehet, hiszen a szerepküldés mindig fontos üzenetet rejt magában. Itt kerülhet a szupervizor válaszút elé, hogy tudatosan mellőzi-e a szerepet, mivel az ellenkezik a kapcsolati szerződés céljával, vagy tudatosan használja, mivel a szerep képes segíteni a szupervizori folyamatot. Az idézetekben arra is példát kaptunk, hogy miként lehet nyílttá tenni az észlelt külső szerepkonfliktust, és hogyan lehet szakmai szupervízióba vinni a történeteket.

6. Szerepek jelenléte a szupervíziós folyamatban

Az eddigiek során igyekeztem bemutatni, hogy milyen szerepek jelentek meg a szupervíziós kapcsolatban, azoknak milyen hatásairól beszéltek maguk a szupervizorok, majd arra is kitértem, hogy miként reflektáltak a levélírók arra, amikor észlelték az interakcióban előhívott szerepeket. Most azt szeretném bemutatni, hogy hogyan szóltak arról, amikor erőforrásként élték meg ezeknek a szerepeknek a jelenlétét. Itt már

nem feltétlenül szerepküldésről van szó, hanem akár egyes szerepek tudatos vállalásáról.

„Alapban a szerepeim pozitív hatásait élem inkább meg, felszabadítom az érzéseimet, gondolataimat, a felém irányuló elvárásokat, és azzal dolgozom, ami ott és akkor történik velem, s amit a csoportban észlelek.” (Szv1)

„A bölcs hályogkovács szerepemet szeretem a legjobban, érzések és gondolatok szabad áramlását biztosítva mondom ki, amit látok, hallok, hiszek, feltételezek, ami általában szélesíti a szupervízióban használt megértési mezőt, a kontextust, ami által a reflexiókat gazdagíthatja.” (Szv1)

„A bölcs öreg a folyamatos erőforrásom, amelyből a legtöbb esetben megjelenik egy intuitív lépés. Ez legtöbbször nagyon erős munkát hoz és mélyülést, amelyet azonban még tovább kell tanulnom a helyén kezelni és a munka előnyére fordítani.” (Szv3)

„A tanácsadóhoz van a legtöbb élményem, szervezetfejlesztőként sokat látok, hallok, és magam is tanulok, szupervízióban meghatároznak ezek a tanulások, melyeket felajánlok másoknak is (magamnak is). Az ebből jövő bármi már önmagában élmény.” (Szv1)

„Nyilvánvalóan másként állok sok mindenhez, mint azok a szupervízor kollégáim, akik a nonprofit szektorból jöttek, vagy soha nem dolgoztak trénerként vagy tanácsadóként sehol. A vezetői identitásom segít érteni a vezetők problémáit. A szülői minőségem segít a szervezetfejlesztési kérdések megértésében. Minden egyes tapasztalatom segítségemre van. Nem okoz szerepkonfliktust.” (Szv4)

„Pedagóguscsoportban több ízben segített a más szerep, például pedagógus-gyerekek-, -szülő-, -kolléga-, -igazgató-konfliktus témájában. Van terepkompetenciám, tapasztalatom, ami a hitelességet is segíti – ezt érzem is, de elő is hívják a csoport tagjai, szinte elvárják (például: Te mit mondtál volna a szülőnek/igazgatónak stb. az én helyemben?), számítanak rá. Az más kérdés, hogy meddig engedem meg magamnak, illetve nekik a más szerepem használatát. (Itt jön elő a »roppant érszél kell lenni!« jelzés!)” (Szv8)

Az előtérbe került szerepek nem minden esetben fejtenek ki pozitív hatást vagy segítik a szupervíziós folyamatot. Lehetnek akadályai is a tanulási folyamatnak. A reflektálás a szupervízor részéről valóban elengedhetetlen, hogy felesleges szereptorlódás vagy belső szerepkonfliktus el ne lehetetlenítse a szupervíziós kapcsolatot.

„Ez a pedagógusszerep megjelenik pozitív és negatív értelemben is. Az esetek nagy részében hasznosnak tartják a szupervizáltak az ajánlásaimat vagy szakirodalmi »ismertetőmet« (például mit mond a modern pszichológia az adott kérdésről), és

többen el is olvassák, ha könyvet, vagy megnézik az előadást, amit ajánlok. Előfordult ugyanakkor, hogy az egyik egyéni szupervizáltam kedvesen visszajelezte, hogy megint egy sokat emlegetett szerzőre hivatkozom. Túl sok esetben utaltam ennek a terapeutának az elméleteire, gondolataira.” (Szv5)

„A védő-óvó anya szerepe olykor nagyon szükséges volt a bizalom megalapozásához, máskor pedig fölöslegesnek tűnt a csoportvezetői szerepben. Néha helyettük dolgoztam értük, ez negatív, máskor pedig éppen pozitív volt, hogy jobban tisztázódjanak nüanszoknak tűnő fontos történések.” (Szv6)

„Pozitív tapasztalatok azok, amelyek segítik az előrehaladást, a fejlődést, a változást. Ez akkor lesz valóban eredményes, ha az adott helyzetben nem a csoport vagy egyén úgymond akaratából kerül előtérbe például a pedagógusszerepem, hanem én érzem belül a szükségességét, vagy ez ad nagyobb biztonságot, mert segíti a rálátásomat, a megértésemet, vagy akár konkrétan a kérdéseim megfogalmazását.

Negatív tapasztalatom kevésbé volt, de volt. Egy homogén női csoport, amelynek tagjai egy intézményben dolgoztak, mint szakmai vezetőt akartak használni. Egy-más közötti szakmai konfliktus, szakmai féltékenység volt a háttérben, és ez több ülésen előjött más-más személy témájában is. Egyre nehezebben viselték el, hogy nem mondok véleményt, nem minősítek, nem tanácsolok, végül ezt ki is mondták, hogy várják tőlem.” (Szv8)

„Tanácsadó – a bennem élő tudással, tapasztalattal, bölcsességgel hogyan gazdálkodom, hogy ne megmondóember legyek, hanem támogassam a szupervizáltat saját erős mondásának a megtalálásában. Ennek izgalmas a dinamikája, gyakran dilemmázok egy ülésen, hogy mit és mikor, hogy ne az én mondásom váltasson irányt. Gyakran viszont nem lehet spórolni, van, hogy ez segít.” (Szv1)

A fenti idézetek talán érzékeltették, hogy mennyire izgalmas kapcsolódási pontokat fedezhetünk fel a szupervíziós interakció és a különböző szerepek jelenléte és dinamikája között. Úgy gondolom, hogy a szupervíziós kapcsolatra is igaz, hogy a szupervizor különböző szerepei nemcsak az ő mindennapi életét határozzák meg, hanem magát a szupervíziós kapcsolatot is. Ennek célja, hogy az *itt és most* helyzetben támogassák a szupervizált szakmai fejlődését, azaz hogy a különböző szerepek segítsenek neki, hogy elakadásaival találkozzon, és megküzdjön velük. Ugyanakkor a szerepek a szupervizornak is tágabb teret adnak, hogy gazdagabb eszköztárral találjon utat az esethozóhoz. Ha a szupervizor kongruens módon tud jelen lenni a szerepeiben, akkor ez a mintaadás segíthet a szupervizáltak szerepvállalásai jobb megélésében is.

BEFEJEZÉS

A felmérés bemutatása során egyre élesebben jelent meg előttem egy kép, amely legalábbis számomra kézzelfoghatóan mutatja be és összegzi mindazokat a gondolatokat, amelyeket szerettem volna megosztani a szerepek és a szupervízió témakörében.

Egy hosszú tárgyalóasztalt ábrázol ez a kép, amelynek mindkét oldalán egy-egy főtárgyaló ül. Ők vezetik a megbeszélést. Mindkettőjük jobb és bal oldalán ülnek a legfontosabb munkatársak és tanácsadók. Az asztal két oldalán ülő tanácsozók mögött szintén két sorban ülnek további tanácsadók.

A főtárgyalók elkezdik a tanácskozást. Ismertetik álláspontjaikat, majd elkezdődik az egyeztetés. A főtárgyaló kinéz balra, majd jobbra. Mindenki feszülten figyel. Az asztalnál ülők egy-egy biccentéssel vagy az évek során kifinomult jelzéstechnikával bekapcsolódnak a folyamatba. Néha az is előfordul, hogy a hátsó sorból valaki feláll, és egy lapot a főtárgyaló elé tesz. Ő az, aki vezeti az egyeztetést, a többiek segítségére vannak. Az eredmény valahogy mégis közös. Az egész delegáció osztozik a sikerben. Sőt azok is, akik az asztal másik oldalán ülnek.

Supervizorként mindenképpen érdemes foglalkoznunk a szerepeinkkel és szerepmegtapasztalásainkkal. Nem hiábavaló, és talán szakmai igényességünk része is lehetne, hogy újra és újra feltegyük a kérdést: vajon különböző szerepeink hogyan hatnak a szupervíziós kapcsolatra? Mit idéznek elő magában a szupervizáltban? Biztonságot, bizalmat és többretű támogatást nyújtanak, vagy inkább a bizonytalanságot növelik? A kérdés azért is izgalmas, mert minden törekvésünk ellenére csak a szerepeink egy részét tudjuk kontrollálni és tudatosan intervenciós eszközként használni a szupervíziós kapcsolatban. A másik része izgalmas titokként van jelen. Ki tudja, miért kerülnek előtérbe, miért szólítódna meg, és miért tűnnek el váratlanul? Bárhonnan érkeznek is, bármi szólítja is meg őket, érdemes velük foglalkozni, mert segítségünkre lehetnek a minél adekvátabb intervenciós eszköz megtalálásában és megélésében vagy használatában. A szupervizált érdekében.

A szerző lelkiigazgató, szupervizor, a Semmelweis Egyetem Mentálhigiénié Intézetének docense.

Máté Joób: Brennpunkte – Die Interventionsmöglichkeiten der sekundären Rollen in der Supervision. *Das Ziel der vorliegenden Studie ist, die Brennpunkte der sekundären Rollen und der Supervision aufzuzeigen. Der Begriffsanalyse einer interdisziplinären Rolle folgt die Vorstellung einer Erhebung, in der Supervisoren und Supervisorinnen befragt wurden, welche Rollen sie während ihrer Arbeit erleben, welche Wirkungen dieser Rollen sie erfahren und wie sie auf sie reflektieren. Im Interesse der anspruchsvollen beruflichen Tätigkeit muss die Frage gestellt werden, welche Wirkungen unsere verschiedenen Rollen auf die Beziehung in Supervision ausüben? Es ist notwendig, weil man nur auf Einige seiner Rollen Kontrolle ausüben und sie als Interventionsinstrument in der Beziehung bewusst benutzen kann. Die anderen Rollen sind als ein aufregendes Geheimnis anwesend. Woher sie auch kommen, lohnt es sich, sich mit ihnen zu beschäftigen, weil sie einem helfen können, das ansprechendste Interventionsmittel zu finden, zu erleben und zu nutzen.*

Schlüsselwörter: *Supervision, Rolle, Intervention, Berufs-Ich.*